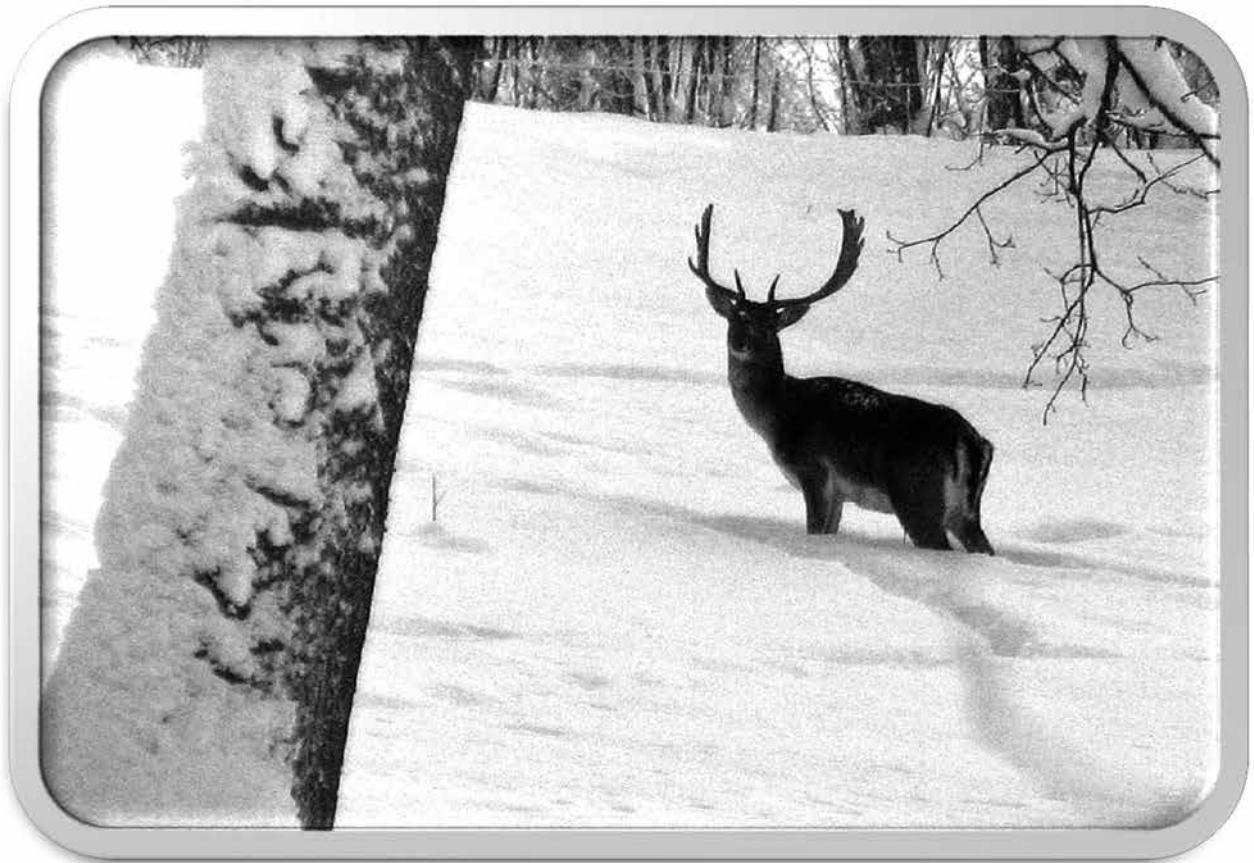

ÖSTERGÖTLANDS
HEMBYGDSFÖRBUND

Östergötlands Hembygdsblad

*God Jul och
Gott Nytt Hembygdsår!*

ÖSTERGÖTLANDS HEMBYGDSBLAD

Utkommer med fyra nummer per år och ges ut av Östergötlands Hembygdsförbund, till vilket 96 föreningar med ca 21 500 medlemmar är anslutna.

Ansvarig utgivare

Denny Lawrot (förbundsordförande)
Sankta Marias Väg 252, 612 93 Finspång
Tel: 0122-201 88, mobil: 0708-12 06 00
denny.lawrot@centerpartiet.se

Redaktionsgrupp

Jesper Ström
Östergötlands Hembygdsförbunds kansli
Tellbovägen 14, 585 64 Linghem
Tel: 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se

Bengt Björner
Brunneby, 597 94 Åtvidaberg
Tel: 0120- 601 71
bengt.bjorner@telia.com

Fredrik Häger
Tel: 0721- 67 13 54
carlingtonlot@gmail.com

Prenumeration

100: -/år. Insättes på bankgiro 475 – 9700 eller plusgirokonto 89 881–7

Annonsspriser

1/1 sida 1200:-
1/2 sida 600:-
1/4 sida 400:-

Annonskontakt

Jesper Ström, 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se

Utkommer

omkring 15/3, 15/6, 15/9, 15/12

Manusstopp

15/2, 15/5, 15/8, 15/11

Östergötlands Hembygdsförbunds Kansli

Tellbovägen 14, 585 64 Linghem
Tel: 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se
www.hembygd.se/ostergotland

INNEHÅLL:

Ordföranden har ordet	sid 3
Salut för 65-åring	3
ÖHF på Arkivens dag	4
En trapphona skjuten i Östergötland	5
Från fattigstuga till hembygdsgård	6
Bio-Kalle	7
Engagerande diskussioner	8
Pigan Anna vaktar Hovby Slott	9
Norrköpings biografhistoria del 1	11
Hus med Historia 2012 – Rök-Svanshals byalag	13
Hembygdens helg i Stockholm	14
Reine Andersson 1933 – 2012	15

Omslagsbild

Hjort i vinterlandskap.
Foto: Sture Eskilsson

Välkommen med bidrag och foton. Materialet skickas till kansliet. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera texter och bilder.

Tryck

Mjölby Tryckeri
Upplaga 1 100 ex
ISSN 1102-5557

Ordföranden har ordet

”Fatta dig kort!” är uppmaningen jag fått av redaktionen till detta nummer och jag lyder.

Styrelsen har nu beslutat att stå som värdar för SHF:s Riksstämma 2014. Vi hoppas och förutsätter att många av er är villiga att med liv och lust delta i förarbetet och genomförandet av detta. Ett så stort arrangemang i länet betyder mycket för vår regionala identitet.

Jag deltog nyligen vid en middag på slottet som hölls med anledning av att vår landshövding Elisabeth Nilsson inbjudit kulturministern Lena Adelsohn-Liljeroth till länet. Alla gäster representerade kultur- eller idrottssektorn. Det utrymme som både värd och hedersgäst gav hembygdsrörelsen i sina respektive anföranden glädde mig storligen. Hembygdsrörelsen i vårt län har inte alltid fått den uppmärksamhet den förtjänar. Ska vi tro att detta är inledningen på något nytt?

Jag önskar er ett trevligt slut på detta år!

*Denny Lawrot
ordförande*

Salut för 65-åring

En dov knall ekar mellan husen vid Sya hembygdsgård. Tjock vit rök vecklas ut och sprider sig bland besökarna. Snart sticker krutdoften i näsan. Sya Hembygdsförening har just skjutit kanonsalut för sitt sextiofemte levnadsår och åskådarna, som har kommit hit med anledning av Östgötadagarna, applåderar födelsedagsbarnet.

1000 knivar

När krutröken har skingrats går besökarna för att se på hembygdsgårdens utställningar. Många stannar framför Hasse Ekman som har ställt upp sitt utställningsbord vid ingången till logen. Han visar upp hela sin samling Eskilstunaknivar för första gången.

– Jag har samlat knivar seriöst i tio år. Men det går aldrig att få samlingen komplett.

På bordet står snickrade låga trälådor med gångjärn och glaslock. I lådorna ligger knivarna prydligt uppstaddade, och ovanför varje kniv finns en skylt som talar om vem som har tillverkat den.

– Jag har 150 knivar som är tillverkade av olika smeder, men till Eskilstunas produktion var cirka 250 smeder knutna, säger Hasse Ekman.

Han plockar fram en kniv från en av lådorna och visar den för åskådarna.

– Det här är en tunnkniv och den uppfanns 1876.

Hasse Ekman drar kniven ur fodralet, som liknar en tunna, och fäller upp bladet.

– Pontus Holmberg tillverkade den sista tunnkniven, säger han och lägger tillbaka kniven i trälådan.

Unik telefonsamling

Bredvid Hasse Ekmans utställningsbord finns en trappa med branta steg. Den leder upp till logens takvåning som är inredd med ljusa träplankor. Under takstolarna har medlemmarna i Sya Hembygdsförening satt upp hyllor som löper längs långsidorna. På hyllorna är telefoner av olika modeller och ålder utställda, men där finns även annan utrustning som har med telekommunikation att göra. Jan-Erik Unell och Roger Falk står i ett mindre rum vid logens gavel. De visar några besökare en gammal telefonväxel som fortfarande fungerar.

– Två radioreportrar var här i onsdags. De ringde från sina mobiler till den här växeln, berättar Roger Falk med glöd i rösten.

Hasse Ekmans knivsamling väckte stor uppmärksamhet.

Räddat från soptippen

Roger Falk har ett förflutet på Televerket men när de skulle lägga ned verksamheten och kasta utrustningen tog han den tillvara. Tillsammans med några andra intresserade personer bildade han en arbetsgrupp som började bygga upp utställningen.

– Vi startade i den ena delen av lokalen men sedan blev vi tvungna att bygga ut.

Roger Falk tycker det är viktigt att även visa modernare former av telekommunikation. Därför finns det en samling med olika årsmodeller av mobiltelefoner uppställda på några hyllplan längs rummets ena sida.

Jan-Erik Unell berättar att arbetsgruppen önskade skaffa en äkta telefonkiosk till utställningen. Följden blev att han efter mycket letande fick åka till Kalmar för att bärga hem den nyfunna rariteten.

Roger Falk och Jan-Erik Unell förevisade telefonutställningen.

Text och bild: Fredrik Häger

ÖHF på Arkivens dag

Den 10 november var Östergötlands Hembygdsförbund en av tio medverkande utställare på Arkivens dag i Stifts- och Landsbiblioteket, Linköping. Mikael Johansson och Jesper Ström visade utvalda exempel på förbundets verksamhet, både eget och medlemsföreningars arkivmaterial. Bredvid förbundets monter deltog bland andra även Tannefors Hembygdsförening.

Lagom till Arkivens dag hade Östergötlands Hembygdsförbund tagit fram en ny uppfällbar informationsskylt, en så kallad ”roll-up”.

Arkivens dag är ett sedan 1998 årligen återkommande evenemang, som numera arrangeras på samma dag i hela Norden, den andra lördagen i november. Syftet är att uppmärksamma och väcka intresse för arkiven och deras roll i högre grad än vad som sker i dagens läge. Det innebär fullmatade program med utställningar, visningar, föreläsningar och andra aktiviteter. Ofta samverkar man med bibliotek, hembygdsföreningar och släktforskare. I biblioteket i

Mikael Johansson och Jesper Ström vid Förbundets monter.

Linköping hölls även släktforskarjour i forskarsalen, öppet hus på Föreningsarkivet och ett föredrag av Gunnar Elfström om när Munkgärdet fick idrottens framtidsarenor.

Text: Jesper Ström, foto: Fredrik Häger

En trapphona skjuten i Östergötland

En fogelart som är på väg att försvinna ur vår fauna är Den stora Trappen (Otis tarda). Denne präktige fogel som förr funnits i flere trakter af Skåne har på sista tiderna förekommit endast i Åhustrakten och har med anledning av förföljelsen äfven därstädes så aftagit i antal att man numera knappt kan räkna på att finna honom på denna hans enda kvarvarande vistelseort.

Så mycket mera öfverraskande är det då att ett exemplar af denna fogel under förlidet år fälldes på Hulterstads egor i Mjölby socken af Östergötland.

En yngling boende därstädes hade en söndagseftermiddag i slutet af augusti gått ut med bössan i den lofliga afsigten att skjuta kråkor. Under gåendet på en åker med stubb efter nyss inbergad råg fick han se en stor fogel flyga upp samt komma svepande med täta vingslag och tung flygt helt nära honom som då lossade sitt skott och lyckades afskjuta fogelns ena vinge. Urståndsatt att flyga tog nu trappen till fötterna och likaså jägaren hvilken under förföljelsen laddade om sitt gevär. Ännu ett skott affyrades med den påföljd att andra vingen träffades. Nu upphanns trappen; jägaren tog honom om halsen för att på ryggen hemföras men kände sig så generad av fogelns sprattlande att han slängde honom på marken satte foten på hans bröst, laddade om och sprängde med

ett nytt skott hela bröstet.

Hvarken den lyckliga skytten eller hans omgivning hade den ringaste aning om värdet av det gjorda fyndet utan antogs det först att foglen vore en trana. En bildad man boende i trakten fick emellertid kort efter händelsen reda på att en ovanlig fogel blifvit skjuten vid ovan nämnda ställe. Han ditskickade då planscherna till Svenska Foglarne af Sundevall och med ledning af dessa blef det klart att den förmenta tranan var en trapphona hvarefter den strax plockades och stektes. De på ort och ställe kvarvarande fragmenterna, näbb, ben, vingpennor hafva bekräftat den sista artbestämningen. Fogeln var verklig en trapphona som hade vägt 10 ½ Lp.

Trappfågel. Från Wikipedia med tillstånd via Creative Commons.

Ur Jakttidning från 1864. Mottagit av Werner Andersson, Jämtland.

SISTA CHANSEN

Det kan ses som en omöjlighet att helt undvika brand, vattenskador och inbrott i våra gamla kulturbyggnader men det finns faktiskt många förebyggande åtgärder som kan eliminera risken och som vi kan hjälpa till med att genomföra.

Utnyttja våra kampanjerbjudanden innan de försvinner! Vid anskaffande av brand-, vatten- och inbrottslarm samt vid installation av fönster- och dörrgaller kan din förening få bidrag med 20% upp till maxbeloppet 5 000 kronor. Vid installation av exempelvis brandsläckningsutrustning, eltest genom EIO, utförd fuktbesiktning genom Anticimex, installation av golvbrunn eller golvbrunninsats för förhindrande av översvämning men även vid egna förslag som godkänts av försäkringskansliet såsom gnistskydd, provtryckning av skorstenar etc lämnar vi bidrag till investeringskostnaden med 50% upp till maxbeloppet 2 000 kronor.

Genom kampanjen *Så skyddar vi kulturarvet* har redan hundratals hembygdsföreningar fått bidrag – ta chansen ni också!

FÖRSÄKRINGSBEHOVET

Kom ihåg att anmäla förändringar av byggnads-bestånd och värde av lösegendom till försäkringskansliet så att föreningen alltid har en aktuell och gällande försäkring.

Hembygdsförsäkringen,

Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg

hembygdsvaer@hembygd.se | 0200-22 00 55

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

Från fattigstuga till hembygdsgård

Lisbeth Harrström sitter ensam i Gamla Hemmets färdigrenoverade rum. Hon är kassör i Västra Husbys Hembygdsförening och har ställt upp några priser på ett av borden. Varje söndagsförmiddag ordnar föreningen tipspromenader som utgår från Gamla Hemmet.

– Vi startade de här tipspromenaderna i maj 2012. Till hösten har vi återupptagit verksamheten, säger hon.

Det dröjer inte länge förrän de första deltagarna kommer tillbaka från tipspromenaden. De kliver in i rummet och knäpper upp ytterkläderna. Sedan köper de varsin kopp kaffe och sätter sig runt borden för att diskutera frågorna. Men de pratar även om planerna för den nya hembygdsgården Gamla Hemmet.

Gamla Hemmet byggdes 1856 och var från början ett fattighus.

Nybliven hembygdsgård

– Huset ska vara en samlingspunkt för bygden, säger Åke Öberg som är en av styrelsemedlemmarna.

Han berättar att föreningen länge har önskat sig en egen hembygdsgård, och att de har haft Gamla Hemmet i tankarna för detta ändamål. Men på grund av de oklara ägarförhållandena har Gamla Hemmet stått tomt i många år. Hembygdsföreningens medlemmar kontaktade kommunstyrelsen i Söderköpings kommun som undersökte saken. Kommunen tog på sig ägarrollen och det blev bestämt att Västra Husby Hembygdsförening skulle få hyra Gamla Hemmet. Medlemmarna kunde nu starta renoveringsarbetet.

– Huset var relativt nedgången men inte i dåligt skick. Vi ansåg att det var möjligt att ta oss an projektet, säger Åke Öberg.

Spår av tidigare verksamhet

Han pekar mot rummets ena vägg. Där håller hembygdsföreningen på att bygga en serveringslucka. Åke Öberg går till det lilla rummet som ligger bakom luckan för att visa en gammal järnspis. Den användes till att värma mat åt fattighjonerna som bodde i huset fram till 1907.

– Vi funderar på att inreda ett kök här. Det ska inte vara tidsenligt utan praktiskt, säger han.

I den södra änden av bottenvåningen finns ett stort rum med lila träpanel. På den rosa väggen är en Harley Davidson-motorcykel målad med svart färg. Föraren håller en ölburk i handen och har en cigarettfimp i munnen. Berndt Prytz kommer in i rummet och förklarar saken.

– Tidigare höll en motorcykelklubb till i huset. Jag

Spåren efter motorcykelklubben är tydliga. Berndt Prytz och Åke Öberg har mycket arbete kvar innan hembygdsgården är färdig.

minns att vi en kväll hörde musik komma någonstans ifrån. Vi följde ljudet och kom fram hit. När vi gick in såg vi att ett rockband stod i det här hörnet och spelade. Det var fullt av folk i rummet.

Berndt Prytz vill minnas att motorcykelklubben flyttade ut i början av 1990-talet. Sedan dess har huset stått tomt.

Uthyrningsbostad

Åke Öberg och Berndt Prytz går uppför trappan som leder till vindsvåningen. Innan de kan gå upp lyfter de bort en trälucka som täcker uppgången. Hembygdsföreningens medlemmar har satt dit luckan för att inte den kalla luften skall tränga ned till bottenvåningen. På vindsvåningen finns spår efter en lägenhet. Väggar, dörrar och skåp är övermålade med tjock, vit plastfärg. Den underliggande fukten har fått färgen att släppa och bilda gummiliknande, vågformade mönster över ytan.

– Innan motorcykelklubben kom hit hyrdes övervåningen ut till personer som hade det svårt, säger Åke Öberg.

– Ja, man var ibland orolig när de vinglade hem. Jag var rädd att de skulle ramla ned i ån och drunkna, tillägger Berndt Prytz.

Skomakarfamilj

Under tiden som Gamla Hemmet användes som fattigstuga bodde föreståndarinnan på vindsvåningen. Hon var änka och hade två barn. 1907 byggdes två nya hus där de fattiga fick bo och Gamla Hemmet hyrdes ut.

– 1908 flyttade en skomakare in i huset. Han hade fru och tre barn, men även en gesäll. De använde samma rum till verkstad, sovplats och vardagsrum, berättar Åke Öberg.

Västra Husby Hembygdsförening planerar inte att göra Gamla Hemmet till ett museum. Den nya hembygdsgården skall bli levande genom att där ordna olika aktiviteter som både äldre och yngre kan vara delaktiga i.

Text och bild: Fredrik Häger

Karl Johansson, Sofiero i Björsäter, framför sin tältbio, med vilken han turnerade runt i Östergötland. Övriga var medhjälpare av olika slag. En viktig figur under stumfilmsperioden var dragospelaren.

Bio-Kalle

Karl Johansson föddes 1888-08-11 i Åtvidaberg. Efter giftermål 1910 med Ester Sofia, född 1891-10-03, flyttade familjen till Norrköping och senare vidare till Filipstad. Där arbetade Karl bl.a. som symaskinsförsäljare. Han kom in i biografbranschen 1916 under firma "Bergslagsbiograferna" i Värmland och Dalarna. 1918 kom familjen till Björsäter till Bygget under Klacketorp.

1922 kunde Karl skaffa sig en "biografmaskin" så att han kunde visa film. Han fick köpa filmprojektor och kassetter var för sig, för det fanns inte färdigt. När han åkte runt och visade film, så fanns det oftast inte elektricitet. Ljuset, som skulle exponera filmen, genererades av gas. Då Dahlbergs smedja var färdigbyggd och innan den togs i bruk som smedja, började Karl visa film i densamma. Vid den tiden lät han även med hjälp av Elof Berling sy ett biotält, som var klart sommaren därpå. Han kom senare att låta sy ytterligare 3 tält, varav de två sista syddes av sadelmakaren mm Edgar Karlsson i Karlsborg. Tälten rymde 140 sittande åskådare.

Före ljudfilmens ankomst spelade Einar Ahlin (se bilden) dragspel under filmvisningen. Den första ljudfilmen som visades var "Säg det i toner" från 1929 där hälften var ljudsatt och resten i stumfilmsteknik. Bio-Kalle började köra ljudfilm 1932. Detta innebar att han behövde el vid föreställningarna. Bland de första filmerna han visade var: "Röda dagen" (med Sigurd Wallén), "Sången om Paris" samt "Bröderna Östermans huskors" (med Emil Fjällström). En vuxenbiljett kostade omkring en krona och hälften för barn. I biljettpriserna ingick 10

% nöjesskatt. De ungdomar, som hjälp till att resa biotältet fick som belöning fritt inträde.

Från 1926 till 1939 turnerade Bio-Kalle runt i hela Östergötland, Sörmland, Västergötland, Småland och Blekinge. När kriget kom fanns ingen bensin att tillgå och då hyrde han lastbilar på den plats han var för att åka till nästa visningsställe. Från 1933 började sonen Sten att hjälpa till under visningarna för att sedan under 60- och 70-talen turnera på egen hand. Detta då endast på några få orter och under sin egen semester. Det var före popcorn-epoken men minnesgoda besökare minns ännu Stens godisförsäljning, som förhöjde biobesöken. Sten var till vardags lantbrevbärare och biografverksamheten upphörde i början på 70-talet.

Under vinterhalvåret, då det var för kallt att visa film i tälten, ägnade sig Kalle åt skinnaffärer. Det var tusentals skinn av kanin samt mindre antal av skinn från räv, ekorre, mink, grävling och bäver, som köptes från olika delar av landet. De såldes sedan vidare för beredning. Karl Johansson dog 1959.

*Från Björsäters Sockenblad 2/2007.
Berättat av Titus, Karl Johanssons yngste son.
Foto: Ek & Hagdahl ca 1925.*

Engagerande diskussioner

– Vi kommer att dela in oss i olika grupper där vi ska diskutera möjligheterna att hålla Riksstämman i Östergötland, säger Denny Lawrot, ordförande i Östergötlands Hembygdsförbund till deltagarna i höstkonferensen.

Samlingssalen i Hovby Slott är fullsatt och nu börjar deltagarna organisera sig i tre grupper beroende på vilken del av Östergötland de kommer ifrån. Snart är de engagerade i livliga diskussioner om vad som kan vara intressant att visa upp från deras del av länet.

”Tankesmedja”

Det var när Östergötlands Hembygdsförbund höll årsmöte i våras som Jan Nordwall, generalsekreterare i Sveriges Hembygdsförbund, ställde frågan om Östergötland skulle vilja vara värd för Riksstämman 2014. Styrelsen för Östergötlands Hembygdsförbund kom på idén att bolla frågan till medlemsföreningarna genom att skapa en ”tankesmedja” där medlemmarna får komma med förslag på intressanta aktiviteter.

Underhållande tidsvandring

Efter en halvtimme bryter Denny Lawrot diskussionerna. Det har blivit dags för Gudrid Hansen att ta med deltagarna på en dialektal resa bakåt i tiden. Hon berättar skabrösa historier på en rotväliska som skulle få de yngre generationerna att se ut som levande frågetecken. Efter den verbala underhållningen bjuder Lars-Ola Nysten, ordförande i Kisa-Västra Eneby Hembygdsförening, deltagarna till bords för att äta lunch.

Gudrid Hansen bjöd på underhållning.

Guidad visning

Därefter tar medlemmarna i Kisa-Västra Eneby Hembygdsförening över och visar deltagarna runt på hembygdsgården. I Museet Logen har föreningen byggt upp en imponerande utställning. Karl-Oskar Pettersson visar inventarierna på logens övre våning.

– Är det någon som vet vad det här är?

Karl-Oskar Pettersson plockar upp ett litet metallföremål och håller det så att besökarna kan se. De granskar föremålet men skakar sedan på sina huvuden.

– Det är en gräddtjuv. Med den här struten kunde man ta upp grädden som flyter i mjölkflaskorna.

Betydelsefull dam

En bit från Museet Logen ligger Hultstugan. I husets källare har hembygdsföreningen inrett ett litet vardagsrum. Anna Djurstedt tar emot besökarna. Hon är klädd i en svart kjol med vit blus. Över axlarna har hon en stickad sjal. Hon tar på sig ett par vita handskar och öppnar en byrålåda där det ligger strukna, broderade örngott.

Anna Djurstedt förevisade textilierna i Hultstugan.

– De här kommer från Aina Karlsson som testamenterade sina tillhörigheter till Kisa-Västra Eneby Hembygdsförening 1998.

Anna Djurstedt berättar om inventarierna i Ainas rum. Sedan går hon över golvet till andra änden av källarvåningen. Där ligger skolmuseet och Anna Djurstedt frågar om besökarna minns några av föremålen från sin egen skoltid. De tittar runtomkring och nickar igenkännande.

Karl-Oskar Pettersson visade gräddtjuven för besökarna.

Avslutande kaffe

Så småningom återsamlas höstkonferensens deltagare i Hovby slott som är hembygdsgårdens huvudbyggnad. De dricker kaffe och samlar sina intryck från dagen. Allteftersom huset töms på människor, lägrar sig tystnaden ...

Pigan Anna vaktar Hovby Slott

... och i skymningsljuset kastar träden långa skuggor mot ytterväggarna. En sval kvällsluft letar sig in genom springor och fönsterfoder. Trots att huset är tomt tycks det som om något är närvarande. Det knakar till. Var det en fågel? Eller ett fotsteg på trappan utanför?

Försmådd kärlek

Ett par veckor senare befinner sig Marie-Louise Fredriksson i Hovby Slott. Hon är där tillsammans med några kollegor för att diskutera kommande aktiviteter i Kisa-Västra Enebys hembygdsförening. När planerna är klara och kollegerna har åkt tar Marie-Louise Fredriksson ned en tavla som hänger på väggen i samlingsalen. Hon lägger den på bordet i rummet intill och sätter sig ned. Efter en stund lyfter hon blicken från tavlan och börjar berätta historien om Hovby slott.

– I mitten av 1800-talet flyttade en högreståndsfamilj in i Hovby Slott. De höll sig med tjänstefolk och den unga sonen som var löjtnant, blev mycket förtjust i pigan Anna. Han friade till henne flera gånger. Men Anna gick inte med på något bröllop eftersom hon bara var en fattig piga och han var rik.

En dag ordnade familjen trädgårdsfest på gården. Det var många gäster inbjudna och tjänstefolket sprang in och ut ur huset för att passa upp.

– Plötsligt kom inte Anna mer. Gästerna letade överallt. Till slut var det någon som hittade Anna. Hon låg i sängen på övervåningen och var död.

Hastig begravning

I familjen fanns också en läkare. Han kunde direkt konstatera att dödsorsaken var blodstörtning. Anna var blodig men läkaren sa att hon hade kräkts. Familjen kontaktade prästen som snabbt ordnade med begravningen. Det dröjde innan Annas föräldrar fick veta att deras dotter hade avlidit och begravts.

– Efter en tid visade sig Anna för sin far. Hon sa ”Jag dog inte en naturlig död, jag blev skjuten”. Anna ville

Spöket i Hovby Slott (Fotomontage).

att hennes pappa skulle öppna graven så att den skyldiga blev straffad.

Annas pappa pratade med prästen men han fäste ingen större notis vid detta. Han tänkte att det hela skulle glömmas bort efter en tid. Anna visade sig en gång till för sin far. Hon förklarade att det var bråttom eftersom gärningsmannen snart skulle fly från Sverige. Annas pappa berättade för landsfiskalen vad som hade hänt. Landsfiskalen trodde på honom och ordnade så att graven öppnades.

Skottsår

– Det visade sig att Anna hade ett skottsår. Hon hade blivit skjuten. Det blev rättegång och löjtnanten förklarades skyldig till mord. Men han hade redan flytt till Australien.

I Australien bildade löjtnanten familj. Han bodde där många år och när brottet var preskriberat flyttade han till Hovby Slott med sin familj. Efter några år hade löjtnantens fru fått nog av det svenska klimatet. Hon tog med sig barnen och återvände till Australien.

Svåra år

– Löjtnanten försökte få gården på fötter genom att satsa på kor, men det blev missväxt och korna fick sjukdomar. Då startade han ett sågverk. Men sedan blev det dåliga tider och löjtnanten gick i konkurs. Genom ett tips fick han veta att det fanns bra lera på gården. Löjtnanten startade ett tegelbruk, men den fina leran tog slut och han

kunde inte försörja sig längre. Han dog utfattig.

Hovby Slott bytte ägare flera gånger efter de här hän-
delserna. Under 1920-talet förföll byggnaden. Ingen
kunde bo där eftersom det spökade så mycket. Folkli-
vskildraren Mannerberg fick i uppdrag att teckna av man-
gårdsbyggnaden. Han valde att teckna ett vintermotiv
med snö på grenarna.

– När teckningen var klar blev Mannerberg kontaktad
av en god vän till beställaren, som sa ”Det var konstigt
med den där flickan som du har ritat i grenarna”. Man-
nerberg svarade ”Jag har inte ritat någon flicka”.

På tavlan syns Hovby Slott inbäddat i snö och när Ma-
rie-Louise Fredriksson vrider den ett halvt varv, framträ-
der ett flickansikte bland trädgrenarna.

Skröna eller verklighet?

Marie-Louise Fredriksson lägger undan tavlan och
tittar upp. Hennes blick är intensiv. Hon minns när hen-
nes familj skulle ordna en fest i Hovby Slott för några
år sedan.

– Jag hade kommit hit tidigare för att göra i ordning.
Då hörde jag att någon gick i trappan. Jag undrade om
gästerna redan var på väg, men när jag öppnade ytterdör-
ren fanns det ingen där. Sedan hörde jag hur någon rörde
sig i biblioteket, och det blev ett fasligt väsen i ett skåp.
Men det fanns ingen där heller. Jag tror att det var Anna
som ville vara med på festen.

Text och bild: Fredrik Häger

Vi ger ut böcker!

Ett axprov ur vår tidigare utgivning:

Brevens Bruks hembygdsförening:
Brevens Bruk, bruksliv i järnets tecken
Knutby-Faringe-Bladåker hembygdsför-
ening: Bygden som steg ur havet
Fanthyttans bygdeförening: Fanthytan
Borensbergs hembygdsförening: Från
Husbyfjöl till Borensberg
Lima, Rörbäcksnäs och Transtrands
hembygdsföreningar: Gränsland
Halsta byalag: Halsta genom tiderna
Föreningen Hårdakvarn: Hårdakvarn
Idre hembygdsförening: Idre bygdebok
del 1, 2 och 3
Kvistholmsgruppen: Kvistholmskrönika
Ragnarö byalag: Livet i ragnarö
Norra Vi hembygdsförening: Norra Vi
Norra Vi hembygdsförening: Ydrebo
Torpa hembygdsförening: Om Torpa
kyrka
Torpa hembygdsförening: Skrönor
och visor
Reftele hembygdsförening: Reftelebygd
Röks hembygdsvänner: Rökshimmen
Rök-Svanshals byalag: Svanshalsminnen
Stoby historiecirkel: Stoby by
Särna fornminnesförening: Särnmål

Vi erbjuder Dig eller Din förening:

- ✦ hjälp med allt från manus till färdig bok
- ✦ upplagor från 50 ex och uppåt
- ✦ intressanta priser
- ✦ formgivning
- ✦ tryckning
- ✦ handledning

Kontakta oss så får vi diskutera just din situation!

Upplands-Bro Kulturhistoriska förening: Upplands-Bro
från då till nu
Birgitta Olsson: Bondeuppror i Skåne
Johan Birath: Brännvin, vatten och bröd. Del 1 och 2
Johan Birath: Ekeby sockenstämmor 1787-1818
Johan Birath: Mordet i Hycklinge
Johan Birath: Mordet i Ljungstorp
Johan Birath: Mordet i Mjölby
Johan Birath: Mordet vid Stjernesand
Johan Birath: Spöken i Östergötland
Berit och Larseric Fjellman: Dalsland och gränsbygden.
Del 1 och 2

Erik Jonsson: De första Ormsjöutvandringarna. Del 1 och 2
Bror Steen: En Parvels minnen från Häggestad Norrgård
Osten Andersson: Fjärdingsman i skärgården
Osten Andersson: Örskår
Rune Andersson: Folket på Rygga by
Tony Hagström: Från bondby till municipalsamhälle (Kisa)
Bengt-Arne Bengtsson: Från Östra stambanan till Osttän-
ken/Göteborgsbanan
Anders Ejdervik och Anders Dahlin: Grövelsjöfjällen,
gränslösa fjäll
Sten-Olof Ragnar: Gårdar och stugor i Åsbo
Lennart Nilsson: Gårdarna utmed Lagans strand

Sven Thurin: Historien om Myggsjön
Verner Lindblom och Bengt Räsled:
Lexikon, Västergötlands tidiga historia
Bo Werkström: Lunds Timmer AB
Per-Anders Lundh: Mellan Liljeholmen
och Somvik
Mona Söderbäck: Mitt Odeshög
Bo Jansson: Mjölby industrihistoria
Gudrun F. Brännberg: Målare i
Medelpad
Kajsa Karlsson: Människor, mark och
skiften i Knipered under 250 år
Anita Kindstrand: Ordstäv och talesätt i
Unnarydsbygden
Rosa Lindeberg och Majken Sörman-
Olsson: Rosas bok
Torbjörn Ljungqvist: Rofors
Eva Fagerberg: Sankta Ingrid av
Skänninge
Alice Andersson: Skeppsås kyrkogård
Catherine Lagercrantz: Tamms på
Österbybruk
Ejle Fasth: Tranås hornmusikkår 110 år
Göran Källgård: Vargjakt, emigranter
och en drunknad griskulting
Mikael Edberg: Ytterbygds gårdar och torp
och många fler ...

Atremi

Axstad Södergård,
0142-171 00

595 94 Mjölby
info@atremi.se

www.atremi.se

Ellika Kyndel växte upp i en miljö där biografen var en naturlig del av tillvaron. Hennes farfars far blev en av de första biografpionjärerna i Norrköping. Släkten förde traditionen vidare och när Ellika Kyndel själv flyttade till Norrköping, började hon att leta efter spåren från bioepokens glansdagar. I två artiklar kommer Ellika Kyndel att berätta historien om Norrköpings biografier.

Norrköpings biografhistoria

Del 1: Nyklassicism och teaterinfluenser

En gång i tiden hade biograferna en stor betydelse i vårt samhälle. De var inte bara en lokal att visa film i, utan kom att få en alldeles egen arkitektonisk stil.

Till Sverige kom de första rörliga bilderna 1896. Då visades de med så kallade ambulerande filmföreläsare som reste land och rike runt där föreläsningar mest förekom i landets många frikyrkor, godtemplarlokaler, nykterhetsrörelselokaler och också i arbetarrörelsens lokaler. De stora folkrörelserna gjorde att Sverige var Europas mest biografäta land.

Kring 1910-talet började man i Sverige att uppföra specialritade biografier som byggdes med musikerdike eftersom filmen var stum. Senare delen av 1910-talet och även under 1920-talet kom biograferna att byggas i en nyklassicistisk stil. Den stilen var beroende av teaternas utformning och biograferna fick benämningen ”andrarangsteatrar”, vilket också speglar hur hårt man behandlade dem vid ombyggnationer, nedläggning och rivning.

Kronan

Norrköpings första fasta biograf hette Kronan, på Drottninggatan 24. Det var arkitekten Werner Northun som ritade om en banklokal till biograf. Den uppkom 1904 och kallades från början ”Kinematograf”. Denna första biografbenämning kommer sig av att visningslokalerna från början inte fick något namn, utan man lockade i annonserna med projektorns namn. På Kronan fanns 75 sittplatser. Utanför biografen fanns två vackra lyktor som lyste upp entrén, innan neonskyltarna kom till. Biografen var liten både i salong och foajé, med takkassetter i vit ton. Väggarnas övre del hade målade stuckaturer formade som girlanger. Salongens sidor hade vacker armatur i jugendstil. Biodeuken var liten och var belägen nära första raden vilket gjorde att de som satt på första bänk fick nackvred. En samtida biograf var Londonbiografen på Norra Kungsgatan 11.

På 1910-talet fick biograferna namn som man lånade från Paris biografier. Exempel på sådana namn är Röda Kvarn. Men det kom också att bli populärt med namn som anspelade på nationalromantiken, såsom Skandia, Göta och Svea. Från slutet av 1920-talet och framför allt under 1930-40-talen blev namn som vi annars associerar med eleganta hotell populära, såsom Aveny, Grand och Royal.

Gustaf Molanders Striden går vidare hade premiär på Skandia 1941.

Röda Kvarn

Röda Kvarn i Norrköping invigdes den 20 december 1912 på Drottninggatan 25. Ursprungligen hade den en imponerande elegant entré i jugendstil med metallarbeten och med ornamentik i typiska ”krusidullmönster” och med rundade hjärtan. Två kolonner stod på vardera sidan av entrén. Innanför entrén möttes man av fyrtiofem runda små lampor som hängde i en båge och gav bra belysning. Foajén var inredd med mahogny. I Norrköpings tidningar (anonym, 10 nov 1919) kan man läsa: ”Röda Kvarn är för sin tid en utmärkt vällyckad lokal som på sätt och vis fick vara mönster för det senare Biografpalatset som beteckna det bästa.” Salongen hade 530 sittplatser. Efter hårda renoveringar kom Röda Kvarn att bli Camera på 1970-talet och kallades då för stadens första velourbiograf.

Biografpalatset

1918 byggdes Biografpalatset på Västra S:t Persgatan - Kungsgatan i en äldre byggnad. Salongen hade 477 sittplatser, inklusive läktare och ett orkesterdike. I salongen fanns ett praktfullt tunnvalv och till utseendet påminde interiören mycket om Röda Kvarn. Bänkarna hade armstöd, vilket var en nyhet. I en intervju i Norrköpings tidningar 18 september, 1918 med biografchefen Otto Andersson var själva biografnamnet ett måste då den var lagd lite i utkanten av staden och därför måste ha ett sådant storslaget och lockande namn. Biografen hade flera balkonger. Det fanns även ett ventilationssystem som också var nytt för tiden.

Skandia

1919 uppfördes biografen Skandia på Drottninggatan 31. Den kom att bli stadens stoltaste biograf med sin storlek. Arkitekten var Werner Northun och byggnaden är ritad i en nyklassicistisk stil, även om spår av jugend finns i dess fasad. Biografens foajé var ljus med golv i Kolmårdsmarmor. Salongen hade en hög och luftig resning i varma och mjuka toner. Den spänstiga takresningen bars upp av sex kolonner med en vacker läktarbarriär som sträckte sig långt ut i salongen. Längs balkongens frontvägg löpte en klassicistisk blomsterbandbård med rosetter liksom ett växtornament - band i guldfärg. Salongen hade 670 sittplatser. Mäktigt var också det prosenioparti som ramade in bioduken och gav en effekt att duken såg större ut än vad den egentligen var.

Denna biograf blev teater 1983. Flera spår efter biografen finns kvar än idag, till exempel den gamla neonskylten med biografens namn, balkongen och delar av ornamentiken.

Odéon

Odéon blev Skandias ”systerbiograf” och kom att ligga på Trädgårdsgatan 4 från och med 1920. Den var på många sätt lik Skandia men stängde redan 1964 och hela den nyklassicistiska byggnaden revs 1981.

Odéon 1941.

Ellika Kyndel.

*Bilder: Norrköpings Stadsmuseum,
fotograf: Carl Werngren.*

VÅRPROGRAM 2013

2013 är det 500 år sedan Hans Brask vigdes till biskop i Linköpings stift. Detta, liksom vem biskop Brask var samt vad som hände i den tid han levde, kommer att uppmärksammas på flera platser i länet. För mer information gå in på www.brask2013.se

Tisdag 26 februari
kl 19.00

OBS Tiden!

Vid herr Biskopens kakuläge – Brask och den senmedeltida maten

Markus Lindberg, museichef Linköpings Slotts- och domkyrkomuseum. Samarr: ÖFMF, Stiftshistoriska sällskapet i Linköpings stift, Östergötlands museum och Folkuniversitetet.

Tisdag 12 mars
kl 18.00

Vårt bräckliga kulturarv – om glasets äldsta historia i Sverige

Kent Andersson, docent i arkeologi, Stockholm

Tisdag 16 april
kl 18.00

En medeltida storstad - historien om Söderköping

Dick Harrison, professor i historia, Lunds universitet

Lokal: Östergötlands museum, Wallenbergssalen

Entréavgift: Fritt inträde för medlemmar i Östergötlands Fornminnes- och Museiförening, icke medlemmar 50 kronor/person och föreläsning.

Hus med Historia 2012 – Rök-Svanhals byalag

Kvarntorps skola har nu fått sitt lärarinnerum färdigrenoverat, och en skylt har uppsatts genom bidrag från Hus med historia via hembygdsförbundet.

Projektet har just avslutats och besiktigats av länsantikvarie Anita Löfgren-Ek. Rök-Svanhals byalag har erhållit 40 000 kr i bidrag och har själva lagt till cirka 15 000 kr och drygt 60 timmar ideell arbetstid. Kakelugnen har murats upp av traktens murare efter att en kurs i det gamla hantverket hölls i oktober 2011. Rummet där småskollärarinnan bodde 1881 – 1932, har fått pappspänt tak och nya tapeter utfört av ortens duktige målare. Portabla handikappramer har införskaffats och den gamla skolan är åter rustad att ta emot besökare för olika slags aktiviteter.

Kvarntorps skola redo för aktiviteter.

*Historiegruppen i Rök-Svanhals
byalag genom Agneta Widén*

Välkommen till Länstidningen!

Vi vill att Länstidningen ska vara tidningen som man läser i lugn och ro, antingen som ett landsbygdsinriktat komplement till sin dagstidning eller som den enda tidning man behöver för att få en bild av vad som sker på olika håll i Östergötlands län.

Vi vet att varje utgåva av Länstidningen lever längre än en dag, att den blir noga läst och att det i många hem är en tidning man tar fram och läser olika artiklar i under flera dagar i följd.

Ställ fram den bekvämaste stolen, brygg en kopp kaffe och

luta dig tillbaka med tidningen i handen.

Väl mött i Länstidningens spalter, vi kommer varje fredag!

GUNILLA NORLÉN
Ansvarig utgivare

425:-

Ja, tack!

Jag vill läsa
i tolv månader!

Ja, tack!

Jag vill prenumerera
i ett HALVAR
för 230:-

Ja, tack!

Jag vill prenumerera
i TRE MÅNADER
för 125:-

Kryssa i rätt alternativ innan du skickar in talongen!

Namn: _____

Adress: _____

Postort: _____

Telefon: _____

Frankeras ej
Länstidningen
betalar
portot

Länstidningen
Svarspost 580003400
591 20 MOTALA

Hembygdens helg i Stockholm

Till helgen 20-21 oktober hade Historiska Museet inbjudit hembygdsföreningar i hela landet till möjligheten att få se föremål från sin hemsocken, vilka förvaras på museet.

Historiegruppen i Rök- Svanshals byalag tyckte att detta lät intressant eftersom vi hade vetskap om att en speciell dopfunten från Svanshals kyrka förvaras på museet. Vid förfrågan svarade amanuensen Jackie Taffinder att dopfunten förvarades i ett magasin beläget utanför Stockholm, men att vi istället kunde få se kyrkotextilier från vår sockenkyrka.

Agneta Widén, Lennart Karlsson och Nina Persson beundrar brudpällen och 1300-talsbrokaden.

En grupp tillresta och i ”förskingringen” i stockholms-trakten boende svanshalsbor kom fulla av förväntan till museet på söndagseftermiddagen. I entréhallen hade flera hembygdsföreningar egna stånd med litteratur och hemslojd. I Studion visade vår ciceron och 1:e antikvarie Nina på storbild de textila föremål som skulle visas och vi begav oss till ett mörkt och svalt vindsrum för att beskåda:

- En gul sidenbrokad från 1300-talet.
- En brudpäll i brunt och grönt siden med röda silkes band – använt som ”tak” över brudparet vid stånds mässiga bröllop.
- Ett antependium, altarklädnad, i starkt gult linne och sidenbrokad i gult med svart mönster. Årtalet 1689 var broderat liksom givaren hovintendenten Zacharias Rehnbergs och hans makas vapen. Donatorn, som gett godset Renstad dess namn, dog emellertid året innan och var ihågkommen av Karl XI som en rättrådig man.
- Ett vackert broderat kors med tillhörande band kompletterade samlingen.

Tack vare kyrkoherde Karl Waséns beslut år 1926 att deponera dessa textilier på museet i stället för i Svanshals kyrka så finns de nu ännu i gott förvar. Närheten till Alvastra och Vadstena kloster liksom att två stora gods med givmilda ägare fanns, är säkert förklaring till detta rika textila arv.

Återkomna till Studion beklagade någon i gruppen att vi inte kunnat få se den speciella Bestiariusdopfunten. En koll i museets databas visade att den flyttats till 1200-talsrummet! Den fanns alltså och glädjen var stor när vi äntligen fick se den omtalade dopfunten. Tillverkad på 1200-talet i vättersandsten av en bildhuggare tillhörande gotländske Bestiarius grupp. Rikt ornamenterad med dekorativa fabeldjursfigurer och med ett avrinningshål i skålen för det heliga dopvattnet. Hur hade man kunnat forsla den tunga pjäsen till kyrkan eller var den tillverkad på plats? Foten något skadad, i övrigt en pampig 800-årig pjäs.

Ägaren till godset Kyleberg, Axel Dickson, förstod värdet av ”fågelbadet” i slottsparken och donerade det till Historiska museet i slutet på 1800-talet. Det hade hamnat på Kyleberg när dåvarande ägaren (1703-1755), Hedvig von der Pahlen, lät byta ut Bestiariusfunten mot en nättare i röd granit. Hon var hovdam hos drottning Ulrika Eleonora och därigenom finns nu den altartavla, som räddades vid branden på slottet Tre Kronor i Svanshals kyrka.

Denna ”önskehelg” är planerad att återkomma vartannat år och den kan rekommenderas.

Bestiariusdopfunten i sin prakt.

Rök-Svanshals Byalag och Hembygdsförening genom Agneta Widén. Foto: Bosse Jonsson.

Reine Andersson 1933 – 2012

Den 28 september 2012 avled Reine Andersson. Han var aktiv i Vreta klostrets hembygdsförening och lämnade styrelsen så sent som vid årsmötet i mars 2012.

Reines erfarenhet och kunnande som snickare kom väl till pass när någon av våra byggnader skulle renoveras eller underhållas. Det kunde gälla Kilenstugan, kvarnen i Bjäsäter eller någon annan byggnad. För några år sedan byggdes en replik av en Roxeneka och då var Reine starkt engagerad i projektet.

Med sin stora kännedom om Ljungsbro var Reine ofta anlita som guide och berättare. Han medverkade vid 40-talsdagarna "Ljungsbro det goda samhället". Han hjälpte också till att identifiera miljöer och människor på gamla bilder i hembygdsföreningens arkiv.

Gullbergbanan var ett annat av Reines projekt. Med stort engagemang ledde han arbetet med att dokumentera timmerjärnvägen i Ljung och Stjärnorps socknar.

Arbetet resulterade i en skrift om järnvägen som kom ut 2009.

Reine var en intresserad och engagerad torpinventare där han gjorde stora insatser. Torpgruppen under hans ledning träffades i många år i torpet Milstorp där han också var lite av en hustomte. Den som sökte information om torp och andra hus i bygden kunde ofta få svar av Reine som hade tagit fram gamla kartor där han kunde peka ut var huset legat. In i det sista deltog han i arbetet med att registrera torpen i en databas tillsammans med några andra medlemmar. Tyvärr fick han inte möjlighet att slutföra projektet.

*Vreta klostrets hembygdsförening
genom Ann-Kristin Eriksson*

Vinter i Björsäter. Foto: Bengt Björner

Posttidning

Avsändare:

Östergötlands Hembygdsförbund
Tellbovägen 14, 585 64 Lingham

